HebrewBooks.org ©Moznaim Publishers. No commercial use allowed.

משדלתו. מפתה אותו כדמתרגמינן וכי יפתה (שמות כב) ארי ישדל: **והארץ הדום רגלי.** והעובר בסתר אומר אין המקום כאן לפיכך הוא נסתר לומר אין יודע נמצא כדוחק רגליו ומקצרו ע) לומר אין כאן: **מנא לן האדם.** פ) משמע משתרבב ויורד למטה והזקף קומתו גראה כדוחק: **אמר לו רב.** ר' יהושע השיב לו כדרך שהשיב לו ר' אליעזר: **נתגרשה.** שאין אמי חייבת בכבוד אבי מהו: **מצין ריסי עיניך.** שערות שבשורת כסוי העין אתה ניכר שהיית יתום ונשרו ריסי עיניך מן הבכי כדאמרי' [בסנהדרין] (ד' קד:) והיה רבן גמליאל שומע קולה ובוכה כנגדה עד שנשרו ריסי עיניו: **שכן אלמנה אסה.** ולא צריך אתה למעשה אלא ללמוד בתא ואני אומר לך שכבוד שנייסה שוה עליך: **הטל להם מים בספל וקעקע.** קרקר להם כמו שמקרקרין לתרנגולים ולפי שלא היה צריך לעשות והוא שאלו כמו שעליו לעשות אמר לי אבא ואימא השיבו בלשון שחוק: **חזרו והודו למאמרות הראשונות.** כ"ש שחייב אדם בכבודו שאף הוא שותף בבריאתו כאביו ואמו וחייו ומותו מסורין בידו: **ראש דברך אמת.** לא הוזקק הכתוב לומר ראש דברך אמת אלא לפי שהיו מרגיש אחר דבריו הראשונים לומר לכבודו הזהיר ולאחר זמן חזרו והודו כששמעו סוף דבריו למדו שראש דבריו אמת: **נששים ריבוא שכר.** היה משתכר בה ששים ריבוא דינרי זהב: **אתה מראשוניו של אביו.** והוא יאן: **מה מי שאינו מצווה ועושה בך.** שלא הוא שותף בבריאתו כאביו ואמו וחייו ומותו מסורין בידו: **ראש דברך אמת.** לא הוזקק הכתוב לומר ראש דברך אמת אלא לפי שהיו מרגיש אחר דבריו הראשונים לומר לכבודו הזהיר ולאחר זמן חזרו והודו כששמעו סוף דבריו למדו שראש דבריו אמת: **נששים ריבוא שכר.** היה משתכר בה ששים ריבוא דינרי זהב: **אתה מראשוניו של אביו.** והוא יאן: **מה מי שאינו מצווה ועושה בך.** שלא הוא שותף בבריאתו כאביו ואמו וחייו ומותו מסורין בידו: **ראש דברך אמת.** דאמר קומא פטור מן המצות בב"ק פרק החובל (דף פז.): **לא מיפקידנא.** שהיה סגי נהור: **יומא טבא גרגן.** סעודה לתלמידים: **פעם אחת היה לבוש.** דמא בן נתינה: **סירקון.** לבוש שקורין לינט"ר: **של זהב.** מרוקס ל) חוטי זהב: **פסיוני.** עוף חשוב ושמן מין שלו שירד במדבר פ): **וטורדו מן העולם.** שנענש עליו שמראה לו גרות עין על סעודתו: **ויש מטחינו בריחיים.** שהיא מלאכה קשה: ומביאו

שמשדלתו בדברים א לפיכך הקדים ב) הקב"ה כיבוד אב לכיבוד אם וגלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שהבן מתיירא מאביו יותר מאמו מפני שמלמדו תורה לפיכך הקדים הקב"ה מורא האם למורא האב תני תנא קמיה דרב נחמן בזמן שאדם מצער את אביו ואת אמו אמר הקב"ה יפה עשיתי שלא דרתי ביניהם שאלמלי דרתי ביניהם ציערוני ג) אמר ר' יצחק כל העובר עבירה בסתר כאילו דוחק רגלי שכינה שנאמר [1]כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי אמר רבי יהושע בן לוי ד) [2]אסור לאדם שיהלך ה) [7]ארבע אמות בקומה זקופה שנא' [2]מלא כל הארץ כבודו רב הונא בריה דרב יהושע ו) לא מסגי ארבע אמות בגילוי הראש אמר שכינה למעלה מראשי שאל בן אלמנה אחת את ר' אליעזר אבא אומר השקיני מים ואימא אומרת השקיני מים איזה מהם קודם אמר ליה ז) הנח כבוד אמך ועשה כבוד אביך ח) [8]שאתה ואמך חייבים בכבוד אביך בא לפני רבי יהושע אמר לו כך אמר לו רבי ט) נתגרשה מהו אמר ליה מבין ריסי עיניך ניכר שבן אלמנה אתה הטל להן מים בספל וקעקע להן כתרנגולין דרש י) עולא רבה אפיתחא דבי נשיאה מאי דכתיב [3]יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך מאמר פיך לא נאמר אלא אמרי פיך בשעה שאמר הקב"ה [4]אנכי ולא יהיה לך אמרו אומות העולם לכבוד עצמו הוא דורש כיון שאמר [5]כבד את אביך ואת אמך חזרו והודו למאמרות הראשונות רבא אמר מהכא [6]ראש דברך אמת ראש דברך ולא סוף דברך אלא מסוף דברך ניכר שראש דברך אמת יא) בעו מיניה מרב עולא עד היכן כיבוד אב ואם אמר להם יב) צאו וראו מה עשה עובד כוכבים אחד באשקלון ודמא בן נתינה שמו יג) בקשו ממנו חכמים אבנים לאפוד בששים ריבוא שכר ורב כהנא מתני בשמונים ריבוא והיה מפתח מונה תחת מראשותיו של אביו ולא ציערו יד) לשנה האחרת נתן הקב"ה שכרו שנולדה לו פרה אדומה בעדרו נכנסו חכמי ישראל אצלו אמר להם יודע אני בכם שאם אני מבקש מכם כל ממון שבעולם אתם נותנין לי אלא אין אני מבקש מכם אלא אותו ממון שהפסדתי בשביל כבוד אבא וא"ר חנינא ומה מי שאינו מצווה ועושה כך מצווה ועושה עאכו"כ טו) דאר"ח יז) גדול מצווה ועושה יח) ממי שאינו מצווה ועושה אמר רב יוסף מריש ה"א מאן דהוה אמר לי הלכה כר"י דאמר סומא פטור מן המצות עבידנא יומא טבא לרבנן דהא לא מיפקידנא והא עבידנא השתא דשמעיתא להא דא"ר חנינא גדול מצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה אדרבה מאן דאמר לי דאין הלכה כרבי יהודה עבידנא יומא טבא לרבנן כי אתא רב דימי אמר יט) פעם אחת היה לבוש סירקון של זהב והיה יושב בין גדולי רומי ובאתה אמו וקרעתו ממנו וטפחה לו על ראשו וירקה לו בפניו ולא הכלימה כ) תני אבימי בריה דרבי אבהו כא) יש מאכיל לאביו כב) פסיוני וטורדו מן העולם ויש מטחינו בריחים ומביאו

ט) **כבד את ה' מהונך.** בירושלמי כג) דורש מהונך כמו כד) מחונך משמע שהקפיד הקב"ה על כיבוד אב ואם יותר מכבודו שבכבודו הוא אומר כבד את ה' מהונך דהיינו מחונך דמשמע ממה שחנגך כלומר אם יש לו ממון חייב ואם אין לו פטור ובכיבוד אב ואם נאמר כבד את אביך ואת אמך דמשמע בין שיש לו ממון ובין שאין לו והיכא דליכא ליה חייב לחזר על הפתחים לזון את אביו ואת אמו כה) **כל העובר עבירה בסתר כאילו דוחק רגלי שכינה.** היינו דמלי כייף ליגריה וכדמוכח פרק כו) קמא דמגיגה (דף טז.ג): **והיה מפתח מונח תחת מראשותיו של אביו.** בירושלמי כז) יש שהיו רגליו פשוטות על התיבה ולכך לא שיכרה: **גדול המצווה ועושה.** גראה דהיינו טעמא דמי שמצווה ועושה עדיף לפי שדוחג ומצטער יותר פן יעבור א) ממי שאין מצווה שיש לו פת בסלו אשם ירלה יניח:

דלא מפקידנא ועבדינא. מכאן מדקדק ר"ת דנשים מברכות על מצות עשה שהזמן גרמא אע"ג דפטורות לגמרי דאפילו מדרבנן לא מיחייבי כדמוכח פרק מי שמתו ב (ברכות דף כ:) מ"מ יכולות הן לברך ואין כאן משום לא תשא את שמו לשוא (שמות כ) משום מברכות ברכה שאינה פ) לריכה ג דאי לאו הכי היכי שמא רב יוסף והלא מפסיד כל הברכות כולן ד) ו: **ובאת אמו וקרעתו.** יש במדרש שהיתה מטורפת מדעתה: **יש מאכיל לאביו פסיוני.** פירוש עוף חשוב והיינו ה) מין שלו שיש במדבר פ): **וטורדו מן העולם.** פירוש שנענש עליו שמראה לו לר עין על סעודתו ויש מטחינו בריחים שהיא מלאכה קשה ומביאו לחיי העולם הבא שמכבדו בדברים טובים ונחומים וגמרת ירושלמי (פאה פ"ח) גרסינן מעשה בשייסס מעשה באחד שהיה מאכיל לאביו פסיוני פעם אחת אמר לו אביו מאין לך כל אלה אמר לו סבא מאי איכפת לך עד דטחון ואכול כלומר לעוס ואכול כעין כלבים דמדשין ואוכלים א"כ הראהו שקשה עליו ושוב מעשה באחד שהיה טוחן בריחים ואב זקן היה לו ואתא ליוי לטוחנין פירוש מצות המלך בשביל אביו לבא לעבודת המלך א"ל בנו טחון ואני אלך מתחיל לעבודת המלך שאין לה קבה אם לבזיונך טב לך ואם למלכי טב לך: איסתייעא

מסורת הש"ס

ע) [בכמ"י: הכמוב. וכ"ה בריש"ף ורא"ש. וכן בהמשך], ג) [מגיגה טו:, ג) [בכלות מנ: ע"ש], ד) [מרבע אמות" ליתא בכמ"י, וכ"ל בטור סימן ב], ה) כריתות כח., ו) [בכמ"י נוסף: רב. ובכ"ל: רב עולא בר אבא], ז) ע"ז כג:, ח) [ע"ז כג:], ט) [לקמן לב. ע"ש היטב], י) [בכמ"י נוסף: פעם אחת], כ) [ע"ז כד. ע"ש], ל) ב"ק לח. ולף פז. ע"ז נ., מ) [בכמ"י נוסף: יותר], נ) [גירסת עין יעקב ונפל קולדקסין אלה והושיטו לה אלא תצטער], ס) יומא עה: ב"ש נה., ע) [בכ"י שבע"י: ומקלרן לומר אינו כלן], פ) [בכ"י שבי"ש: כלומר שכיתו משתרבבת ויורלת למטה וכו', ע"ש עוד], צ) [בכ"י שבי"ש ושבע"י: כחוטין], ק) [עי' יומא עה ע"ב], ר) [שיך לעיל], ש) [לפרקין ה"ז (דף כ ע"ב)], ת) בדפו"ר ובמוס' שבע"י: ממונגך (וכן בהמשך הדיבור) ועי' מהרש"ל, א) [וע"ע תוס' לקמן לב. ד"ה אחרון], ב) [צ"ל שנים], ג) [ולקמן מ סוע"ב. (מהרש"ל. וגמר' כמ"י לקמן שם ליתא)], ד) [דפרקין ה"ז (כ ע"ב)], ה) [ברכות לג ע"ב], ו) [בכמוס' ועע"ש], ז) [ובמוס' דעירובין לו. ד"ה דילמא סבר כו' מבואר יותר ועמ"ש שם על הגליון], ח) [בהמרש"ל: חשוב ושמן מין], ט) [כלתיתא ביומא עה:].

גליון הש"ם

גמ' שאתה ואמך חייבים בכבוד אביך. עיין יומות ה ע"ב תד"ה כולכם:

מוסף רש"י

כאילו דוחק רגלי שכינה. אומר נלנו אין השכינה כאן וכתיב והארץ הדום רגלי (חגיגה טז.). ריסי עיניך. שער שבפיה העין היה נופל ונכפל על העין מרוב דמעות (סנהדרין קד:). עד היכן כיבוד אב ואם. כמה אדם מצווה להזהר בכבוד אב ואם (ע"ז כב:). מה עשה עובד כוכבים. וכ"ש ישראל שמצווה על כך (שם). בששים ריבוא שכר. ששים ריבוא דינר היו רופין ליתן לו ריוח (שם כד.). ולא ציערו. להקילו משנתו (שם).

תוס' ר"י הזקן

מבין ריסי. כלומר מתנועותיך ועיניך ניכר שפקח אתה, דבן אלמנה פקח הוא ברוב שטורח בפרנסתו. הטל. דרך שחוק השיב לו, כלומר כבוד שניהם שוה עליך. מי שאינו מצווה ועושה כך. שמשלם לו הקב"ה שכרו, ששכר גדול יש למצווה ועושה שהוא מפני שמצווה ומקבל מרות המצות עליו. פסיוני. פונדי"ש בלע"ז. [וטורדו]. שאומר לו בבזוי. ויש מטחינו בריחיים ומביאו. שאומר לו בלשון רכה.

עין משפט נר מצוה

של א מיי' פ"ו מהל' ממרים הל' ו [כ]:
שלא ב ג מיי' פ"ה מהל' דעות הלכה ו ח טוש"ע ח"מ סי' כ סעיף ו:
שלב ד ה מיי' פ"ו ממרים הל' יד סמג עשין קנו טוש"ע י"ד סי' רמ סעיף יד:
שלג ו מיי' שם הל' ז וסמג שם טוש"ע שם סעיף ד:
שלד ז מיי' פ"ו מהל' ת"ת הל' יג טוש"ע י"ד סי' רמו סעיף ו:
שלה ח מיי' פ"ו מהל' ממרים הלכה ז טוש"ע י"ד סי' רמ סעי' ג:
שלו ט טוש"ע שם סעי' ד:

תורה אור השלם

1. כֹּה אָמַר יְיָ הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי אַי זֶה בַיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ לִי וְאֵי זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי:
ישעיהו סו א
2. וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ:
ישעיהו ו ג
3. יוֹדוּךָ יְיָ כָּל מַלְכֵי אֶרֶץ כִּי שָׁמְעוּ אִמְרֵי פִיךָ:
תהלים קלח ד
4. אָנֹכִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פָּנָי:
שמות כ ב
5. כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ לְמַעַן יַאֲרִכוּן יָמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ:
שמות כ יא
6. רֵאשׁ דְּבָרְךָ אֱמֶת וְלְעוֹלָם כָּל מִשְׁפַּט צִדְקֶךָ:
תהלים קיט קס

לעזי רש"י

ציגד"ר [צינדי"ר]. בד של משי.

מוסף תוספות

א. וצריך לכוף את יצרו יותר. תוס' הרא"ש. ב. גבי נשים חייבות בקידוש דבר תורה. שם. ג. דהך דרשה [דלא תשא] אסמכתא בעלמא היא דהא אמרינן בפרק מי שתמו (ברכות כא.) ספק קרא אמת ויציב ספק לא קרא יחזור ויקרא ולא אסרינן מספיקא משום לא תשא, הילכך כיון שמתכוונת לברכה אין כאן משום לא תשא. שם. ד. של כל המצות ומאה ברכות בכל יום. תוס' עיתוין לו. ברכת ציצית ותפילין וכמה ברכות ואמרינן בפרק המניח האי מאן דבעי למהוי חסידא ליקיים מילי דברכות. תוס' הרא"ש.